

Verbi gratia, homo consideratus ut *animal rationale*, aut ut totum resultans ex facultate sentiendi & ex facultate ratiocinandi, est totum aliquod metaphysicum: quia in homine, proprietas animalitatis & proprietas rationalitatis non sunt realiter nisi res una indivisibilis; scilicet nisi natura humana, relativè ad suas sensationes & relativè ad sua ratiocinia successivè considerata.

III. *Totum logicum* est objectum alicujus ideæ præcisivæ, quod sic præcisum & abstractum potest affirmari de multis rebus inter se distinctis. Sic objectum ideæ præcisivæ Substantiam representantis & à suis differentiis individualibus abstrahentis, est totum logicum, seu totum prædicabile, quod potest affirmari de Deo, de angelo, de corpore, de homine, de bruto. Potest enim dici: Deus est substantia; Angelus est substantia; Homo est substantia; & sic de aliis. Illud totum est, vel genus in plures divisibile species, vel species in plura divisibilis individua.

Totum logicum solet etiam vocari *Totum potentiale*; id est, totum factibile: quia in rerum natura non habet actualem existentiam ut duo præcedentia, sed meram existendi potentiam: quæ existendi potentia actuabitur, ubi placebit intellectui multas species aut multa individua per modum unius contemplari, ope suarum idearum præcisivarum.

CONCRETUM ET ABSTRACTUM.

17. OBSERVATIO. Ideis nostris objectum esse potest, vel *Subjectum cum forma sibi propria*; vel *sola hæc Forma subjecti*, à subjecto per ideam præcisivam quasi abstracta.

Idearum nostrarum objectum in priori casu *Concretum*; in posteriori *Abstractum* dicitur. (*)

(*) ETYMOLOGIA. *Concretum*; à verbo *concreresco*: quasi *ens quod concrevit & conflatum est ex subjecto & forma*.

Abstractum; à verbo *abstraho*: quasi *ens quod à subjecto per mentem abstractum est*; seu quasi *forma à subjecto abstracta*.

Itaque, *Concretum* est subjectum unitum formæ seu proprietati seu qualitati, per quam determinatur ut sit tale: *Abstractum* verò est ipsamet illa forma aut proprietas aut qualitas, quæ tanquam à subjecto suo abstracta & separata consideratur.

Verbi gratia, idea quæ mihi *Justum* repræsentat, habet pro objecto concretum: exhibet enim & exprimit subjectum in se habens justitiam. Idea verò qua mihi repræsentat *Justitiam*, habet pro objecto abstractum: exhibet enim & exprimit unicè formam illam aut proprietatem aut qualitatem, qua justum redditur subjectum qualecumque cui inhæret, & à quo per ideam præcisivam aut per abstractionem metaphysicam separatur.

18. DIVISIO. *Concretum* dividitur in concretum physicum, in concretum metaphysicum, in concretum logicum.

I. *Concretum physicum* est subjectum unitum formæ quæ ipsi intrinseca simul & accidentalis est.

Tale est concretum istud, *Sapiens*: seu subjectum habens sapientiam, quæ ipsi est intrinseca, & quæ ab ipso potest abesse.

II. *Concretum logicum* est concretum unitum formæ quæ ipsi & extrinseca & accidentalis est.

Talia sunt concreta ista, *Visum*, *Laudatum*: seu subjectum terminans visionem aut laudationem, quæ ipsi sunt extrinsecæ, ac proinde accidentales.

III. *Concretum metaphysicum* est subjectum unitum formæ quæ ipsi essentialis est, quæ ab ipso non distinguitur intrinsecè, quæ cum ipso realiter identificatur.

Talia sunt ista concreta, *Homo*, seu subjectum habens humanitatem; *Animal*, seu subjectum habens animalitatem; *Deus*, seu subjectum habens divinitatem; *Spiritus*, seu subjectum habens spiritualitatem.

In concretis omnibus metaphysicis, subjectum & forma sunt *res in se eadem & indivisa*, quam extrinsecè dividunt ideæ præcisivæ.

ABSTRACTIO METAPHYSICA.

19. OBSERVATIO. Cognitiones nostræ possunt habere pro objecto, vel naturam aliquam multis speciebus communem, quæ erit *Genus*; vel naturam aliquam multis duntaxat individuis communem, quæ erit *Species*; vel naturam aliquam unicam, quæ erit *Individuum*.

I. Objectum istius ideæ *Animal*, est genus quod & homini & leoni & columbæ & formicæ & omni animalium speciei convenit. Objectum istius ideæ *Homo*, est species quæ & soli hominum classi & singulis convenit hujus classis individuis. Objectum istius ideæ *Petrus*, est individuum quod nihil complectitur nisi Petrum, nisi talem individualiter hominem.

II. Nihil aliud est *Abstractio metaphysica*, nisi idea quædam generalis cujus objectum convenit aut multis speciebus aut multis individuis. Unde genus & species, de quibus modò egimus, sunt objectum abstractionis metaphysicæ, cujus hæc dos est ut ad omnes scientias sternat iter.

PERCEPTIO, JUDICIUM, RATIOCINIUM.

20. OBSERVATIO. Tres mentis operationes sunt perceptio, judicium & ratiocinium seu syllogismus, de quibus fusiùs agemus in *Dialectica*: postquam varios certitudinis fontes & varia fundamenta, quibus præparandi ad subtiliores *Dialecticæ* quæstiones nobis visi sunt juniorum *Philosophiæ Alumnorum* animi, in primo *Philosophiæ nostræ* tractatu exhibuerimus.

I. *Perceptio* est mera idea, aut mera sensatio mentalis, aut merus animi sensus, ab idea & sensatione distinctus, quibus percipimus aliquod objectum, nihil de eo affirmantes aut negantes.

II. *Judicium* est actus mentis, quo mens unam ideam cum alia connectit, vel ab ea separat: in priori casu, judicium est affirmativum; in posteriori, est negativum.

Objectum judicii, est illud in quod cadit affirmatio aut negatio: motivum judicii, est ratio per quam mens movetur ac determinatur ut, observatis duarum idearum objectis, unum objectum de alio affirmet aut neget.

Si illud judicium mentis, verbo aut scripto sese prodat exteriùs, erit *Propositio*. Verbi gratia, dum habeo & perceptionem mellis & perceptionem dulcitudinis; si dixerò, *mel est dulce*: facio seu elicio propositionem.

III. *Ratiocinium* est actus mentis quo ex duobus judiciis præhabitis, tertium inferimus judicium. Verbi gratia, sint in mente mea duo hæc judicia: (omne vitium est fugiendum, desidia est vitium)! si ex duobus istis judiciis tertium hoc judicium inferam (*ergo desidia est fugienda*) elicio ratiocinium seu syllogismum.

VI. Perceptio, quæ etiam vocatur apprehensio, consistit in simplici mentis actu, quo attingit res. *Propositio*, quæ nihil aliud est quàm expressio judicii interni, consistit in simplici mentis actu; quo judicat duo objecta inter se convenire aut disconvenire. *Ratiocinium*, quod & *Syllogismus* nuncupatur, consistit in simplici mentis actu, quo unum infert ex alio, & est actus ipsemer illativus.

Unde intelliges perceptionem non componi ex objectis ipsis, quæ representantur aut quæ sentiuntur; judicium & propositionem non componi ex duabus perceptionibus objectivis, quæ de se affirmantur aut negantur; ratiocinium seu syllogismum non componi ex duobus judiciis præhabitis, quibus fundatur & ex quibus emanat judicium illativum.

PRÆVIA ARGUMENTATIONIS NOTITIA.

21. OBSERVATIO I. *Argumentatio* est ars aut stabiliendi aut impugnandi aliquam propositionem, juxta *Dialecticæ* leges & methodum. Fit communiter argumentatio per syllogismum, qui nihil aliud est nisi ratiocinium quo unum infertur ex altero, & qui potest esse, vel explicitus, vel implicitus.

Tom. I.

I. *Explicitus est Syllogismus*: si constet tribus propositionibus, quarum prima dicitur *Major*; secunda, *Minor*; tertia, *Consequentia*. Sit istud exemplum syllogismi expliciti, qui simpliciter syllogismus nuncupatur.

Nullus *spiritus* est substantiamaterialis:

Sed omnis anima humana est *spiritus*:

Ergo nulla anima humana est substantia materialis.

In omni syllogismo explicito reperiuntur tres termini, quorum duo comparantur cum uno tertio: verbi gratia, in præcedenti syllogismo, anima humana & substantia materialis sunt duo termini qui comparantur cum uno tertio termino, nempe cum spiritu.

Ex tribus illis syllogismi terminis, quisque nomen sibi peculiare habet. Terminus ille cui conferuntur duo alii, qui que semper reperitur in majore & in minore, & nunquam in consequentia, vocatur *medius terminus*, seu terminus comparisonis. Ex duobus aliis terminis, ille qui reperitur in majore & in consequentia, appellatur *majus extremum*; ille verò qui reperitur in minore & in consequentia, *minus extremum* nuncupatur.

Verbi gratia, in allato exemplo *spiritus* est medius terminus: *anima humana* est minus extremum: *substantia materialis* est majus extremum. Minus extremum est communiter subjectum consequentiæ; & majus extremum, ejusdem consequentiæ attributum.

II. *Implicitus est Syllogismus*: si duæ tantum propositiones enuncientur, & subintelligatur tertia; quæ licet non enunciata influat in conclusionem seu consequentiam.

Hujusmodi argumentatio vocatur *Entimema*, cujus prior propositio nuncupatur *Antecedens*: & posterior, *Consequens*.

Istius argumentationis sit istud exemplum: (omne peccatum est malum: ergo omne peccatum est fugiendum), Hic subintelligi vides hanc propositionem, *omne malum est fugiendum*: quæ propositio nisi vera esset, falsa foret consequentia.

22. OBSERVATIO II. Cum Syllogismo apparentem aliquam habent similitudinem *Sophisma* & *Paralogismus*: quæ nihil aliud sunt quam ratiocinia apparenter recta, realiter vitiosa; seu quæ sunt fallax quædam syllogismorum species, in quibus *consequentia* apparet legitima, licet sit spuria.

Ad veritatem ducere videntur *sophisma* & *paralogismus*, dum malè cautam mentem pertrahunt in errorem: cum hoc tamen discrimine, quod *Sophisma* procedere supponatur à mala fide, ab ingenio doloso, cui fallere est animus; *Paralogismus* verò ab ingenio aut non satis sagaci aut non satis attento, quod bona fide errat aut decipitur, sine ulla fallendi intentione.

COMPENDIOSA PROPOSITIONIS ANALYSIS.

23. OBSERVATIO I. *Propositio* est judicium mentis, verbo aut scripto manifestatum: ut supra observatum est. (20)

I. Omnis propositio est, vel affirmativa vel negativa; & sive affirmativa sit, sive negativa, tria necessariò includit, nempe Subjectum, Attributum & Verbum conjunctivum; quod verbum à Dialecticis vocari solet Copula propositionis. In exemplum adducantur duæ istæ propositiones contradictoriæ (*Deus est justus, Deus non est justus*) quarum prior est affirmativa, & posterior negativa.

Subjectum propositionis est id de quo aliquid affirmatur aut negatur: ut *Deus* in duabus istis propositionibus.

Attributum propositionis, quod & *Prædicatum* vocari solet, est id ipsum quod affirmatur aut negatur: ut *justus* in iisdem propositionibus.

Copula propositionis est verbum illud quo attributum aut jungitur cum subjecto aut à subjecto separatur: ut *est*, *non est*, in datis propositionis exemplis.

In propositionibus verbo substantivo carentibus, verbum quo suppletur verbum illud substantivum, est simul & copula & attributum propositionis. Verbi gratia, istæ propositiones (*Petrus cantat, Paulus amat virtutem*) eum-

dem sensum logicum habent ac ista (Petrus est cantans, Paulus erit amans virtutis).

II. Triplex est propositionum species: scilicet *Universalis*, cujus subjectum accipitur sine ulla limitatione; *Particularis*, cujus subjectum restringitur ad aliquam sui partem indeterminatam; *Singularis*, cujus subjectum restringitur ad aliquam sui partem determinatam.

Verbi gratia, ex tribus istis propositionibus; prima est universalis, secunda est particularis; tertia est singularis; (omnis homo est justus; aliquis homo non est justus; Petrus est justus),

III. Omnis propositio est, vel vera, vel falsa: prout ipsius objectum est aut non est uti per ipsam enunciat. In concertationibus philosophicis, concedi debet propositio vera: negari debet propositio falsa.

In omni propositione affirmatur aut negatur unum de altero; nempe, attributum de subjecto. Ut autem unum affirmetur de altero; requiritur ut nihil sit in uno quod non reperiatur in altero: sed ut unum negetur de altero; sufficit ut aliquid sit in uno, quod non reperiatur in altero. Hinc ex duabus istis propositionibus, prior concedenda est, posterior est neganda: (omnis homo est mortalis: nullus homo est Rex Gallia).

24. OBSERVATIO II. Omnis propositio est, vel in materia necessaria, vel in materia contingenti: prout ejus objectum est, vel aliquid in se necessarium, vel aliquid in se contingens.

I. *Contingens* dicitur id quod ita existit, ut posset non existere: *Necessarium* nuncupatur id quod est essentialiter tale. Verbi gratia, res omnes creatae sunt entia in se contingentia: Deus solus est ens necessarium.

Unde *Contingentia rerum*, est absoluta ipsarum indifferentia ad existendum vel non existendum: *Necessitas rerum* est id vi cujus necessariò sunt & esse debent in se tales.

II. Dividitur rerum necessitas, in necessitatem absolutam

& in necessitatem hypotheticam. Prior ab omni suppositione est independens: ab aliqua suppositione in rebus facta aut observata, pendet posterior.

Verbi gratia, necessitate absoluta necessarium est Deum existere, Deum in se justum & sapientem esse: necessitate hypothetica necessarium est hominem, si existat, esse compositum ex corpore organico & anima spiritali; triangulo, si existat, inesse tres angulos, & tria latera; me, si cogitem, si gaudeam aut doleam, realem & indubitam habere existentiam.

FUNDAMENTALIA DIALECTICÆ PRINCIPIA.

25. OBSERVATIO I. Syllogismus omnis est, vel affirmativus, vel negativus. *Affirmativus* est ille cujus conclusio est propositio affirmativa: *negativus* est ille cujus conclusio est propositio negativa (21).

I. Syllogismi affirmativi principium fundamentale istud est: quæ identificantur cum uno tertio, identificantur inter se (5 & 13).

Scilicet, ex eo quod duæ ideæ objectivæ identificentur cum una tertia idea objectiva, ritè concluditur duas priores identificari inter se, seu unam & eandem realiter esse rem.

II. Syllogismi negativi principium fundamentale istud est: si unum identificetur & alterum non identificetur cum uno tertio, duo illa non identificantur inter se.

Scilicet, ex eo quod ex duabus ideis objectivis una identificetur & altera non identificetur cum una tertia idea objectiva; ritè concluditur duas priores non identificari inter se, seu non esse rem in se eandem.

26. OBSERVATIO II. Ab ultima hac observatione facile colligentur & inferentur tres, quæ sequuntur & breviter explicantur, fundamentales leges; in quas resolvuntur omnes propè Dialecticæ circa syllogismum aut ratiocinium sanctiones.

I. *Tres tantum esse debent in quovis argumento legitimo Termini.* Nam in eo totum stat illationis robur; quod duo comparentur cum uno tercio, ut inde inferatur duorum illorum aut identitas aut alteritas: quæ inferri nullatenus posset, si ex duobus comparandis unum compararetur cum uno tercio, & alterum cum alio quarto qualicumque.

II. *Debet in præmissis implicitè saltem contineri Conclusio.* Nam ex præmissis non posset educi id quod nullatenus in præmissis contineretur.

Præmissarum nomen datur duabus primis syllogismi expliciti aut impliciti propositionibus: quæ conclusioni seu consequentiæ præmittuntur, & ipsam quodammodo pariunt.

II. *Medius terminus debet in una saltem præmissarum distribui:* hoc est, sumi debet secundum omnem suam extensionem & universalitatem, secundum omnia quæcumque individua quæ ab illo exprimentur, quæ sub illo continentur.

Nam nisi ita distribuatur medius terminus qui res aut partes diversas continet: fieri poterit ut duo alii termini cum illo comparentur secundum diversas ipsius partes. Tunc autem medius terminus æquivaleret gemino termino; & illegitima erit illatio, qualem in isto deprehendes argumento:

Aliqua materia est lignum:

Sed marmor est aliqua materia:

Ergo marmor est lignum.

Malè, inquam, concluditur in hoc argumento: quia medius terminus, nempe *Materia*, contrahitur in utraque præmissa; & quia materia quæ dicitur esse marmor, non eadem est materia quæ dicitur esse lignum. Unde, lignum & marmor cum diversis materiæ partibus comparantur; & in argumento communis nullus est comparationis terminus.

Visne legitimum in hac re argumentum conficere? Distribuatur medius Terminus, seu sumatur secundum om-

nem suam significationem & extensionem, in una saltem Præmissarum; & dicatur: omnis materia est lignum! Tunc falsa erit prima propositio; sed argumentatio erit legitima.

27. **CONCLUSIO.** Qualis Rex bellator, stimulante laudis aut ambitionis cupidine, ab alta prius aliqua statione prospectare procul & perlustrare conatur ignotas & invias plagas, ubi bellando & famam & dominatum sibi parare intendit; ut præcognita, quantum necesse est, regionis & nationis adeundæ natura, inde sibi prævia ad triumphos lumina pariat & consilia.

Sic futurus Philosophiæ Alumnus à præviis istis observationibus, tanquam à specula in philosophicas omnes plagas dominante, prævidere utiliter incipiet quid sit Principiorum, quid Morum, quid Legum, novæ Regioni quam habitare, cujus luminibus ditari ambit; & quibus ingenii dotibus præditum & artibus munitum oporteat ipsum esse, ut in ea ad Scientiam, ad Famam, ad Triumphos, & fortè etiam ad Fortunam, certum sibi planumque iter aperiat.

Si fortè quærat cur primùm Philosophiæ nostræ tractatum non sibi vindicet Dialectica seu Logica: ratio est, quia experientia duce didicimus ante assuefaciendam esse teneram & quasi vacuum Tyronum mentem ad indagationem Veritatum magis sensibilibum, magis intellectui & imaginationi patentium & placentium; quàm deducatur ad nimis subtiles nimisque hirsutas Dialecticæ quæstiones, quibus à Philosophia sæpe in perpetuum abalienatur, ipsius utilitatem & amoenitatem nondum experta, ipsius deliciis nondum inescata.

Displicebunt minùs, minusque difficultatis & asperitatis præ se ferre videbuntur Dialecticæ subtilitates: cum jam philosophari assuefacta Mens, plus stabilitatis & plus acuminis dare cœperit suis perceptionibus; cumque jam sæpe philosophando experta fuerit per semetipsam, quantæ utilitatis, quantæque necessitatis sibi sit Dialecti-

ca, ut certo firmoque gradu ad sublimes omnes scientias (quarum ipsi jam tum innasci incipiet amor) accurate definiendo & dividendo, rectè ratiocinando & disserendo, tenebrosis sese solerter expediendo sophismatibus, possit assurgere.

Si quibus tamen Philosophiæ Professoribus videbitur, philosophicarum speculationum simul & concertationum initium poni debere in ipsamet Dialectica: facile erit ipsis, sine ulla in philosophicis istis Institutionibus mutatione, Discipulos suos ad secundum hujus Operis tractatum, primo ad tempus omisso, statim deducere.

INSTITUTIONUM

PHILOSOPHICARUM

TRACTATUS PRIMUS.

DE HUMANA CERTITUDINE.

28. OBSERVATIO. **P**hilosophari incipientem oportet, ab ipso Philosophiæ ingressu, aut jaciendis aut explorandis humanæ Certitudinis fundaminibus incumbere. Exigui in orbe Puncti incola, excussis infantia tenebris, in Cognitiones ardet Homo: nisi stupidum & bardum sortitus est ingenium. At ipsi quid certum, quid scitu dignum videbitur: si ab ipso ignorentur, aut si incerta ipsi & dubia reputari possint, ipsamet Certitudinis fundamina.

Præter *Sensum intimum*, quo suæ sibi existentiaæ conscius est: duplex ipsi statim & ubique occurrit cognitionum principium, *Ideæ* scilicet & *Sensationes*, quibus subinde additur *Testimonium Hominum*. Unde, quadruplici ex fonte oritur humana omnis Certitudo: nempe à testimonio Sensus intimi, à testimonio Idearum, à testimonio Sensuum, à testimonio Hominum.

De rebus quæ intrà nos geruntur, certi sumus per *Sensum intimum*. Principiorum veritatem rerumque essentias & relationes nobis manifestant *Ideæ*. Entium sensibilibus existentiam & ordinem patefacit nobis testimonium *Sensuum*. Factorum illustrium rerumque præteritarum cognitioni & quasi spectaculo nos admiscet testimonium *Hominum*. Quatuor hi Certitudinis fontes, quatuor hæc Certitudinis fundamenta, totidem successivè quæstionibus subjiciuntur.

Tom. I.